

Stvaranje socijalističkog čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma (ur. Igor Duda)

Srednja Europa, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zagreb – Pula, 2017.

Zbornik radova *Stvaranje socijalističkog čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma* rezultat je rada nekolicine naučnih radnika iz Republike Hrvatske okupljenih oko Centra za kulturološka i povijesna istraživanja socijalizma (CKPIS) i Sveučilišta Jurja Dobrile iz Pule. Premda CKPIS postoji i djeluje tek relativno kratko, svojim radom pozicionirao se kao regionalno mjesto okupljanja istraživača socijalističkog razdoblja. Rad CKPIS-a zapažen je prvenstveno kroz organizaciju međunarodne konferencije pod nazivom *Socijalizam na klupi*, koja je do sada održana tri puta, te i kroz izdavačku djelatnost u okviru CeKaPISarnice. Ono što ovaj Centar izdvaja jeste činjenica da je svojim radom fokusiran isključivo na socijalističko razdoblje i što okuplja naučnike i istraživače različitih profila i akademskih usmjerenja.

Ovaj zbornik predstavlja završnu fazu trogodišnjeg istoimenog projekta u okviru kojeg su realizirane radionice, učešća na konferencijama, objavljeni brojni naučnih radovi te je formiran poseban izborni predmet na studiju historije Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli “Socijalistički čovjek: jugoslavenski slučaj”. Povezujuća nit deset naučno-istraživačkih radova koji su prezentirani

u ovom zborniku jeste želja i nastojanje autora da prikažu “stvaranja socijalističkog čovjeka poslije Drugog svjetskog rata, posebno u Hrvatskoj kao jednoj od jugoslavenskih republika”. Dešavanja u SR Hrvatskoj uzeta su kao formalni okvir djelovanja autora, ipak, većina radova kroz kontekstualizaciju prilika, komparaciju ili na druge načine često prevazilaze zadate okvire i pružaju nam širu sliku o prilikama i dešavanjima u cijeloj Jugoslaviji.

Igor Duda, ujedno i urednik ove publikacije, radom o pionirima kao “stupovima jugoslavenskog društva” otvorio je ovaj zbornik. Savez pionira Jugoslavije je kroz pet osnovnih kamena temeljaca: Tito, narodnooslobodilačka borba, bratstvo i jedinstvo, samoupravljanje i nesvrstanost učestvovao u izgradnji socijalističkog čovjeka. Na ovim osnovama je, ističe autor, počivala najšira djelatnost pionirske organizacije, ali se njezin razvoj kretao u skladu s tekućim društveno-političkim prilikama, dok su aktivnosti na lokalnom nivou najčešće ovisile od angažmana pojedinaca. O tome kako se muzičkim odgojem trebao dati doprinos formiranju socijalističkog čovjeka raspravlja se u radu autorice Lade Duraković. Muzički odgoj uopšte, pa i u osnovnim školama, je prije svega

podrazumijevao društveno-odgojno djelovanje, i to kroz nekoliko smjernica: široka dostupnost bez obzira na socijalni status, podsticanje na kolektivni rad kroz zajedničko muziciranje, a posebno je bila izražena njegova odgojno-obrazovna komponenta u sadržaju koji je velikim dijelom društveno angažiran, odnosno promovirao je ljubav prema domovini, njegovao uspomene na narodnooslobodilačku borbu i slično. Put od ideje do prakse bio je trnovit. U realizaciji postavljenih premisa, smatra autorica, trebalo se nositi s nizom problema, s nedostatkom kadrova, njihovom slabom educiranošću, nedostatkom sredstava za rad, s “potcjenjivanjem” nastavnika muzičkog odgoja kao organizatora “dodatnih aktivnosti” unutar obrazovnih struktura i slično. Antropolog Andrea Matošević, koristeći kategorije utopije, dijalektike i vremena, u svom radu vodio nas je kroz izgradnju socijalističkog čovjeka od mladih ljudi, učesnika omladinskih radnih akcija. Autor navodi: “(...) dohvatljivost utopije i dijalektički dosezi akcija od njih u očima organizatora i sudionika činiti (će) događaje čija se povijesnost i veličina ne mora nužno potvrditi protokom vremena, što ukazuje na specifičan, prema budućnosti okrenut, doživljaj vremena i vlastite avangardnosti.”

Prva tri rada ovog zbornika posvećena su kategoriji djece i omladine, a onog trenutka kada omladinac stupi u radni odnos on postaje radnik. Upravo

to razdoblje u razvoju socijalističkog čovjeka, kao radnika samoupravljača, u svome radu opisuje Igor Stanić. Na osnovu studije slučaja, na primjeru brodogradilišta Uljanik tokom 1960-ih godina, autor ukazuje na to da se ideja “izgradnje” idealnog radnika samoupravljača i praksa nisu podudarale. To je u suštini bio poludovršen proces, radnici su bili svjesni svojih prava, ali su najviše djelovali kao pasivni sudionici. Radnička tematika nastavlja se i u članku Borisa Koromana, ali kroz nešto drugačiji diskurs autor analizira radničku štampu. Ova studija slučaja prati razvoj radničke štampe na području Istre od 1945. do 1990. godine. Koliko su se određene društveno-ekonomske promjene reflektovale na transformaciju ovih medija, kao naprimjer samoupravljanje, toliko su teme iz društveno-političkog života potpuno zanemarivane i izostavljane u radničkoj štampi. Studiju koja analizira štampu, ali iz jednog drugačijeg ugla, ponudile su autorice Teodora Fonović Cvijanović i Vanessa Vitković Marčeta. One su pregledale nekoliko stotina brojeva štampe radničkog i društvenog karaktera koja je izlazila u socijalističkom razdoblju u Istri s ciljem prikazivanja jezika i pravopisa te periodike. Kao bitan segment autorice izdvajaju činjenicu da je u štampi zastupljen niz sadržaja obogaćenih filološkim temama, što ukazuje na to da “svijest i briga o jeziku” nisu zanemarivani. Pitanje štampe i novinarstva tema je rada i

Magdalene Najbar Agičić, ali iz historijske perspektive. Autorica analizira kako je djelovanje Komisije za agitaciju i štampu kao jednog od oblika komunističke vlasti i nadzora nad medijima provođeno u praksi. Kontrola je odmah po uspostavi nove vlasti brzo provedena, ali je tek poslije sukoba Staljin – Tito znatno pooštrena, navodi autorica. Utjecaj se izražavao na više načina, a neke od konkretnih akcija bile su ukidanje izdanja koja nisu bila pod kontrolom vlasti, suptilnim ali i direktnim mjerama, kontrolisanjem uredništva i redakcija postojećih novina i drugim sličnim metodama.

U izgradnji socijalističkog čovjeka u Jugoslaviji značajna pažnja se posvećivala ne samo njegovom mentalnom već i fizičkom razvoju. Upravo na tom tragu historičar Hvoje Klasić piše u svome radu kroz obradu jedne iznimno zanimljive i u historiografiji zanemarene teme o “fiskulturi u službi naroda”. Prati razvoj i aktivnost administrativnog aparata za fiskulturne aktivnosti, te zaključuje kako je stroga kontrola države nad ovim segmentom djelovanja imala izvjesne prednosti jer je direktno podstican razvoj potrebne infrastrukture, a ujedno kroz fiskulturne aktivnosti, njihovu formu i sadržaj vršena je snažna propaganda. O zabavi, muzici, televiziji i modi 1950-ih i 1960-ih u svakodnevnom životu socijalističkog čovjeka u svom radu piše Anita Buhin. Ona popularnu kulturu posmatra kao sredstvo za širenje političke pro-

pagande, jer je lako dostupna i raširena u odnosu na tzv. “revolucionarnu kulturu”. Zbornik zaključuje urednik i autor prvog teksta Igor Duda još jednim zanimljivim radom o “potrošačima kao nositeljima socijalizma”, odnosno o zaštiti potrošača u sistemu jugoslavenskog samoupravljanja i udruženog rada. Rad u fokusu ima praćenje djelovanja rada savjeta i vijeća potrošača s ciljem da se formira sistem koji bi štiti njihova prava, a kako autor navodi, posebno je bila istaknuta “dvojnost socijalističkog čovjeka koji je istodobno i proizvođač i potrošač”.

Zbornik *Stvaranje socijalističkog čovjeka* predstavlja kompilaciju različitih tema širokog spektra: od pionira do radnika, od samoupravljača do potrošača, od radnih akcija do kulturno-umjetničke djelatnosti. Iz svega navedenog vidljivo je da je “izgradnja socijalističkog čovjeka” bila kompleksan i dugotrajan proces obilježen dinamičnim društveno-političkim prilikama u Jugoslaviji, od sukoba Staljin – Tito, kada se sa “sovjetskog modela” krenulo na vlastiti put traženja koji će biti najsnažnije obilježen procesom samoupravljanja u svim njegovim fazama, do prvih naznaka “razgradnje” ovog koncepta od konca 1980-ih godina. Rezultati predstavljeni u ovom zborniku nastali su korištenjem brojne literature i različitih izvora, kao i pristupa; multidisciplinarnost je jedno od glavnih obilježja i iz njega proizlazi posebna vrijednost ove publikacije. Pristup

je uveliko bio određen različitim akademskim opredjeljenjima saradnika/ autora. I kako to urednik zbornika navodi: “Sigurno bi ista projektna podtema u rukama druge discipline bila drugačije obrađena jer riječ je o različitim polazištima, interesima i znanstvenom instrumentariju”.

Vrijednost zbornika jeste u tome što otvara niz novih tema u okviru jednog složenog procesa koji se odvijao u socijalističkoj Jugoslaviji. On može i mora biti podsticaj za nove istraživačke pothvate, koji istovremeno treba da teže multidisciplinarnosti u svome radu.

Aida Ličina Ramić

Amir Duranović, *Snažan eho brionski: odjeci Brionskog plenuma u Bosni i Hercegovini 1966. godine*

Udruženje za modernu historiju / Udruga za modernu povijest,
Sarajevo, 2017, 182. str.

Jedna od tema iz nedavne, jugoslavenske, prošlosti koja je često predmet naknadne valorizacije i nasilne konstrukcije jeste Četvrta plenarna sjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije održana 1. jula 1966. godine. Prema mjestu održavanja u historiografiji je mnogo poznatija kao Brionski plenum. Ovaj događaj, o kojem se govori kao o jednom od najkontroverznijih iz socijalističkog perioda, bio je predmet pažnje brojnih “stručnjaka” i različitih sudionika. Oni su, shodno svojim osnovnim polazištima i najčešće u skladu s dnevno-političkim kontekstom, govorili i pisali o uzrocima, toku i posljedicama sjednice. Istovremeno, Brionski plenum sa svim svojim uzročno-posljedičnim

kompleksnostima bio je predmet izučavanja i historijske nauke. Danas su uglavnom dostupni radovi koji se činjenično fokusiraju na Plenum prateći hronološki slijed ili pak razmatraju njegove odjeke u, npr. hrvatskoj ili vojvođanskoj, političkoj javnosti.

Na sličan način, odjeci, reakcije i reagovanja u Bosni i Hercegovini na Brionski plenum i njegove zaključke tokom 1966. godine fokus su prve knjige docenta Filozofskog fakulteta u Sarajevu Amira Duranovića, bazirane na njegovom magistarskom radu. Autor je na osnovu memoaristike, publicistike, historiografskih radova i najvećim dijelom neobjavljene arhivske građe nastojao rekonstruisati bosanskohercegovačku *postbrionsku druš-*